

**SELVITYS AVIISI -PILOTTIIN
LIITTYVISTÄ HENKILÖTIETOJEN
SUOJAA KOSKEVISTA KYSYMYKSISTÄ**

Marjut Salokannel

OTT, dosentti

Sareco Oy

15 tammikuuta 2016

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

TIIVISTELMÄ

Aviisi -hanke on Kansalliskirjaston, Kopioston ja sanomalehtikustantajien yhteishanke, jonka puitteissa pilotoidaan Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksen ylläpitämä *digi.kansalliskirjasto.fi* -palvelun yhteydessä toimiva palvelu, joka sisältää tarkemmin määriteltyjen digitoitujen tekijänoikeuden alaisten sanomalehtiaineistojen luovuttamisen verkon kautta tutkimus- ja opetuskäyttöön sekä yksittäisten kansalaisten saataville kirjastojen asiakastyöpisteissä.

Kansalliskirjasto vastaa Suomessa kansallisen kulttuuriperinnön ja muiden kokoelmien ylläpidosta sekä niihin liittyvästä tiedonvälityksestä ja tietopalvelusta. Tehtävien tarkemmasta sisällöstä säädetään tänä päivänä laissa kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä.

Aviisissa tapahtuvaa toimintaa on pidettävä henkilötietojen käsittelynä henkilötietolain ja direktiivin merkityksessä. Henkilötietojen käsittely edellyttää, että siihen on henkilötietolain mukainen peruste. **Kansalliskirjasto käsittelee henkilötietoja lakisääteisen tehtävänsä hoitamiseksi.** (HetiL 8.1(4) ja (12.1(5)) Kansalliskirjastolla on KultTL:N mukaan velvollisuus säilyttää lain nojalla sille talletettu aineisto tuleville sukupolville ja mahdollistaa aineiston käyttö tutkimukseen ja muuhun perusteltuun tiedonhakuun sekä mahdollisiin muihin perusteltuihin käyttötarkoituksiin. KultTL:n mukaan sen perusteella talletettuja aineistoja voidaan käyttää lain tarkoituksen mukaisesti ja noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999), jäljempänä julkisuuslaki. Aviisi -palvelusta aineistoa käytetään **yksinomaan opetus- ja tutkimustoimintaan.** Tämän lisäksi yksittäiset kansalaiset voivat tutustua aineistoon vapaakappalekirjastojen sekä Mikkelin kaupunginkirjaston asiakaspäätteiden välityksellä. Käyttö on tarkoin rajoitettua ja kontrolloitua eikä aineisto ole yleisesti avoimessa internetissä saatavilla. Aviisiin ei ole yhteyttä millään avoimen internetin hakukoneilla.

Kansalliskirjasto voi henkilötietolain puitteissa välittää Aviisi -pilottiin sisältyvät aineistot tutkimus- ja opetustarkoitukseen sekä kansalaisten saataville pilotissa mainituin tavoin joko henkilötietolain 2.4§:n rajoitussäännöksen perusteella, jolloin katsottaisiin, että kyseessä on aineiston välittäminen yleisölle journalistisessa tarkoituksessa, tai vaihtoehtoisesti aineiston yleisölle välittämisen katsotaan kuuluvan Kansalliskirjaston lakisääteisen tehtävän hoitamiseen ja se voi antaa aineistot pilotissa mainituin tavoin yleisölle henkilötietolain asettamissa puitteissa. Molemmassa vaihtoehdoissa edellytyksenä on, että aineistot suojataan hallinnollisesti ja teknologisesti niin, että niiden käyttö tapahtuu korkean tietoturvan alaisessa ympäristössä.

1. TAUSTAA

Aviisi -palvelupilotti, jäljempänä Aviisi, on Kansalliskirjaston, Kopioston ja eräiden suomalaisten sanomalehtien välinen yhteistyöhanke, jossa kokeillaan tarkemmin määriteltyjen kotimaisten sanomalehtien avaamista tutkimus- ja opetuskäyttöön. Käytön tekijänoikeudellinen puoli sovitaan Kopioston ry:n kanssa. Tässä selvityksessä tarkastellaan palveluun sisältyvien sanoma- ja aikakauslehtiaineistojen käyttöön liittyviä, henkilötietojen käsittelyä koskevia oikeudellisia kysymyksiä. Näiden kannalta keskeinen lainsäädäntö on laki kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä (1433/2007), jäljempänä KultTL, henkilötietolaki ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Viime kädessä oikeudellinen punninta tapahtuu perusoikeudellisessa kehikossa, joka rakentuu EU:n perusoikeuskirjan ja Suomen perustuslain varaan. Euroopan Neuvoston ihmisoikeussopimus sisältää vastaavat, sananvapautta ja yksityiselämän suojaa koskevat säännökset.

Selvitys on valmistunut marraskuussa 2015. EU:n yleisestä tietosuojasetuksesta päästiin yhteisymmärrykseen EU:n instituutioiden ja jäsenmaiden välillä joulukuun 15 päivänä 2015, minkä vuoksi tässä selvityksessä ei ole voitu järjestelmällisesti käydä läpi tietosuojasetuksen asettamia vaatimuksia henkilötietojen käsittelylle selvityksen kohteena olevassa tarkoituksessa.¹ Selvityksessä otetaan kuitenkin huomioon asetuksen sisältämä tapaukseen soveltuva erityissääntely. EU:n yleinen tietosuojasetus on suoraan sovellettavaa lainsäädäntöä jäsenmaissa kahden vuoden kuluttua sen julkaisemisesta EU:n virallisessa lehdessä. Voimaantulopäivä on kevään 2018 kuluessa.

2. TOIMINTAYMPÄRISTÖN KUVAUS JA TEHTÄVÄN RAJAUS

Aviisi -palvelu on Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksen ylläpitämä *digi.kansalliskirjasto.fi -palvelun* yhteydessä toimiva palvelu, joka sisältää digitoitujen

¹ EU:n parlamentin oikeus- ja sisäasioiden komitea on julkaissut sivullaan hyväksytyt tekstin. http://www.emeeting.europarl.europa.eu/committees/agenda/201512/LIBE/LIBE%282015%291217_1/sitt-1739884; kohta Miscellaneous-3_consolidated_text.

tekijänoikeuden alaisten Aviisi -palvelusopimuksessa tarkemmin määriteltyjen sanomalehtiaineistojen luovuttamisen verkon kautta tutkimus- ja opetuskäyttöön sekä yksittäisille kansalaisten saataville kirjastojen asiakastyöpisteissä.

Aviisissa mukana olevat kustantajat ja Kopiosto sallivat KultTL:n mukaan Kansalliskirjastoon talletetun aineistonsa käytön pilotissa tarkemmin määritellyin tavoin. Käytännössä tämä tarkoittaa aineiston käyttöä tieteelliseen tutkimukseen ja julkiseen opetukseen. Tämän lisäksi aineistot ovat yksittäisten kansalaisten saatavilla kirjastojen asiakastyöpisteistä vapaakappalekirjastoissa sekä Mikkelin kaupunginkirjaston alaisissa kirjastoissa. Tässä selvityksessä ei käsitellä mahdollista kustantajien toimesta tapahtuvaa, niiden omien aineistojensa käyttöä.

Tutkimuksella tarkoitetaan tässä selvityksessä lähtökohtaisesti tieteellistä tutkimusta, joka on sekä KultTL:n että EU tietosuojalainsäädännön lähtökohtana tutkimuskäytön sääntelyn yhteydessä.² Opetuksella tarkoitetaan julkista perus- ja toisen asteen opetusta mukaan luettuna korkeakouluopetus.

Sanomalehtiaineisto luovutetaan sellaisenaan tutkimus- ja opetuskäyttöön. Tutkimus- ja opetuskäyttö on tarkoin rajattu tekijänoikeudellisessa sopimuksessa, jossa Kopiosto myöntää kunnalle käyttöluvan aineiston käyttöön tekijänoikeudenhaltijoiden puolesta.

Kansalliskirjasto vastaa Suomessa kansallisen kulttuuriperinnön ja muiden kokoelmien ylläpidosta sekä niihin liittyvästä tiedonvälityksestä ja tietopalvelusta.³ Tehtävien tarkemmasta sisällöstä säädetään tänä päivänä laissa kulttuuriaineistojen tallettamisesta ja säilyttämisestä. **Kansalliskirjastolla on KultTL:N mukaan velvollisuus säilyttää lain nojalla sille talletettu aineisto tuleville sukupolville ja mahdollistaa aineiston käyttö ennen kaikkea tutkimukseen. Tämän lisäksi aineisto**

² ks. HE 68/2007, s. 24-25 sekä EU:n yleinen tietosuoja-asetus johtolause 126.

³ laki yliopistolain (645/1997) muuttamisesta 25§ (586/2006).

on yksittäisten henkilöiden käytössä muuhun perusteltuun tiedonhakuun ja mahdollisesti myös muihin käyttötarkoituksiin.⁴

Kansalliskirjaston on lain mukaan järjestettävä sähköisten aineistojensa käyttö turvallisessa palomuurein suojatussa käyttöympäristössä. Aineistoihin ei ole pääsyä Kansalliskirjaston ulkopuolelta, esimerkiksi yleisten internet -hakuohjelmien kautta.⁵ Kansalliskirjastolla on julkiseen tehtävänsä perustuva lain mukainen velvollisuus tallettaa ja luovuttaa tutkimus- ja muuhun käyttöön KultTL:n perusteella talletettuja aineistoja. **KultTL:n voidaan näin ollen katsoa muodostavan henkilötietolain edellyttämän perustan aineistoon sisällytettävien henkilötietojen käsittelylle,** vaikka tätä ei laissa nimenomaisesti mainitakaan.

3. PERUSOIKEUDELLINEN KEHIKKO

Aviisi -verkkopalvelussa on kyse kulttuurisesti arvokkaan sanomalehtiaineiston arkistoinnista myöhempää tutkimus- ja muuta käyttöä varten. Perusoikeudellisesta näkökulmasta joukkoviestintä edustaa sananvapauden ydinaluetta, ja Aviisiin kuuluvat sanomalehdet kuuluvat tämän piiriin. Suomessa on perinteisesti sananvapauden lainsäädännöllinen perusta ollut vahva; lehdistön toimintavapaus on turvattu aikanaan painovapauslaissa ja -asetuksessa ja nyt laissa sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003). Kansalaisten yksityisyyden suoja on myös suojattu perustuslaissa. Kansalaisten henkilötietojen käsittelystä on perustuslain nimenomaisen säännöksen mukaan säädettävä lailla. Tämä on meillä tehty henkilötietolaissa (523/1999) ja sektorikohtaisessa erityislainsäädännössä.

Suomi on sitoutunut kunnioittamaan ihmisoikeuksia myös kansainvälisellä tasolla. **Euroopan ihmisoikeussopimuksen** 8 artikla takaa jokaisen oikeuden nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä sekä kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Tätä oikeutta saa rajoittaa ainoastaan lailla ja sopimuksessa mainituissa yhteyksistä, joista

⁴ HE 68/2007 s. 35.

⁵ Ibid.

yksi on toisten oikeuksien ja vapauksien turvaaminen. Sananvapaus on myös turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksessa, jonka 10 artiklan mukaan jokaisella on sananvapaus, joka käsittää ilmaisun vapauden sekä oikeuden vastaanottaa ja levittää tietoja ja ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Sananvapautta on mahdollista rajoittaa lain nojalla tietyissä tapauksissa, kuten muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi sekä luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi.

EU:n perusoikeuskirjassa on puolestaan ensimmäistä kertaa ylikansallisella tasolla nostettu **henkilötietojen suoja itsenäiseksi perusoikeudeksi**. Perusoikeuskirjan 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus henkilötietojensa suojaan. Tietojen käsittely on oltava asianmukaista ja sen on tapahduttava tiettyä tarkoitusta varten ja asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen nojalla. Jokaisella on oikeus tutustua niihin tietoihin, joita hänestä on kerätty, ja saada ne oikaistuiksi. Perusoikeuskirjan 7 artikla puolestaan turvaa kansalaisen oikeuden yksityiselämän suojaan.

Perusoikeuskirjassa on taattu myös jokaisen oikeus **sananvapauteen**. Sen 11 artiklassa todetaan nimenomaisesti, että tämä oikeus sisältää **mielipiteenvapauden** sekä **vapauden vastaanottaa ja levittää tietoja tai ajatuksia viranomaisten siihen puuttumatta ja alueellisista rajoista riippumatta**. EU:n yleisessä tietosuojasetuksessa todetaan, että sananvapauden periaatteet on pyrittävä yhteen sovittamaan henkilötietojen käsittelyä sanomalehtiarkistoissa ja sanomalehtien kirjastoissa koskevan sääntelyn kanssa. (121 johtolause)

Kansalaisten oikeus henkilötietojensa ja yksityisyyden suojaan sekä toisaalta ilmaisunvapauteen ja oikeuteen vastaanottaa tietoja sitovat EU:ssa kansallisia viranomaisia ja tuomioistuimia. Euroopan Unionin tuomioistuin on viimeaikaisessa oikeuskäytännössään syrjäyttänyt muun muassa vuosia voimassa olleet komission ja

jäsenmaiden hyväksymän direktiivin⁶ ja komission Safe Harbour -päätöksen kansalaisten yksityisyyden suojan vastaisina⁷.

4. HENKILÖTIETOLAIN SOVELTUMINEN AVIISI -VERKKOPALVELUUN

4.1 Henkilötietojen käsittely Aviisissa

Henkilötietojen käsittelynä pidetään Suomen henkilötietolain mukaan henkilötietojen keräämistä, tallettamista, järjestämistä, käyttöä, siirtämistä, luovuttamista, säilyttämistä, muuttamista, yhdistämistä, suojaamista, poistamista, tuhoamista sekä muita henkilötietoihin kohdistuvia toimenpiteitä. (Hetil 2§) Direktiivin 95/46 mukaan henkilötietojen käsittelyä ovat myös kaikenlaiset toiminnat tai toimintasarjat, joita kohdistetaan henkilötietoihin joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai manuaalisesti, kuten, mm. **henkilötietojen haku, niitä koskevat kyselyt, käyttö, tietojen paljastaminen siirtämällä, levittämällä, tai asettamalla ne muutoin saataville, tietojen yhteensovittaminen tai yhdistäminen sekä niiden käytön estäminen, poistaminen tai tuhoaminen.** (Direktiivi 95/46 2(b)) Henkilötietojen käsittelystä vastuullinen **rekisterinpitäjä** on puolestaan se, joka määrittelee yksin tai yhdessä toisen kanssa henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen ja keinot. (Direktiivi 95/46 2.(d) artikla)

Aviisin osalta voidaan todeta, että **Aviisissa tapahtuvaa toimintaa on pidettävä henkilötietojen käsittelynä henkilötietolain ja direktiivin merkityksessä.**

Henkilötietojen käsittely edellyttää, että siihen on henkilötietolain mukainen peruste. **Kansalliskirjasto käsittelee henkilötietoja lakisääteisen tehtävänsä hoitamiseksi.**(Hetil 8.1(4) ja (12.1(5))⁸ Kansalliskirjastolla on KultTL:N mukaan

⁶ Judgment in Joined Cases C_293/12 and C-594/12 Digital Rights Ireland and Seitlinger and Others, 8.4.2014.

⁷ Judgment in Case C-362/14 Maximilian Schrems v Data Protection Commissioner, 6.10.2015.

⁸ Ks. myös tietosuojalautakunnan päätös 13.3.2007, 1/2007, diaarinro 4/932/2006, jonka mukaan Kansalliskirjasto ei tarvinnut tietosuojalautakunnan lupaa teosten tekijöiden syntymä- ja

velvollisuus säilyttää lain nojalla sille talletettu aineisto tuleville sukupolville ja mahdollistaa aineiston käyttö ennen kaikkea tutkimukseen. KultTL:n mukaan sen perusteella talletettuja aineistoja voidaan käyttää lain tarkoituksen mukaisesti ja noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia (621/1999), jäljempänä julkisuuslaki. Aviisi -palvelusta aineistoa käytetään **yksinomaan opetus- ja tutkimustoimintaan**. Käyttö on tarkoin rajoitettua ja kontrolloitua eikä aineisto ole yleisesti avoimessa internetissä saatavilla. Aviisiin ei ole yhteyttä millään avoimen internetin hakukoneilla.

Kansalliskirjastolla on määräysvalta sen suhteen, miten tiedot Aviisista löytyvät, miten niitä voi yhdistää muihin palvelussa oleviin henkilötietoihin ja kenellä on pääsy mainittuihin tietoihin. Näin ollen **Kansalliskirjastoa on pidettävä rekisterinpitäjänä direktiivin ja Suomen lain merkityksessä Aviisin puitteissa tapahtuvan käytön osalta**. Alun perin aineistojen rekisterinpitäjänä on ollut asianomaisen lehden tai aikakauskirjan julkaisija henkilötietolain 2.4§:n asettamissa rajoissa.

4. 2 Henkilötietolain toimituksellista käyttöä koskevan poikkeussäännöksen soveltuminen Aviisi -palveluun

Henkilötietojen käsittely Aviisissa kattaa verkkopalveluaineistoon sisältyviin sanomalehtiin liittyviä henkilötietoja. Henkilötiedot ovat aikanaan julkaistu sanomalehdissä, missä yhteydessä tapahtuvaan henkilötietojen käsittelyyn on sovellettu aikaisempaa henkilörekisterilakia tai nykyisen henkilötietolain 2.4§:n mukaista poikkeussäännöstä, jonka mukaan HetiL:a sovelletaan vain erittäin rajoitetuilta osin henkilötietojen käsittelyyn toimituksellista tarkoitusta varten. Vanhempaan aineistoon on sovellettu painovapauslakia (1/1919).

Sillä, että alun perin painetussa muodossa olevat sanomalehdet on digitalisoitu ja ovat nyt käytettävissä digitaalisessa muodossa, ei ole sinänsä merkitystä HetiL:n soveltamiselle. Korkeimman hallinto-oikeuden mukaan sillä, että puhelinluettelot on

kuolinvuositietojen käsittelyyn, koska tietojenkäsittely johtui Kansalliskirjastolle laissa säädetyistä tehtävistä.

tallennettu CD-Rom alustalle, ei ole merkitystä HetiL:n edeltävän henkilörekisterilakiin (387/1994) sisältyvän poikkeussäännöksen soveltamiselle, jonka mukaan laki ei aiheuta muutosta oikeuteen julkaista painokirjoituksia. KHO:n mukaan hallitusmuodon 10§:ssä turvatus sananvapauden on katsottu tarkoittavan kaikenlaisten kirjoitusten julkaisemista niiden talletusalustasta riippumatta. Ratkaisevaa on julkaisun tarkoitus.⁹ Euroopan yhteisöjen tuomioistuin puolestaan totesi Suomea koskevassa ratkaisussaan tapauksessa *Tietosuojavaltuutettu v Satakunnan Markkinapörssi*, että tapa, jolla käsitellyt tiedot siirretään – olipa se sitten perinteinen, kuten paperi tai radioaallot, tai sähköinen, kuten internet –, ei ole merkityksellinen arvioitaessa sitä, onko kyseessä ”ainoastaan journalistisia tarkoituksia varten” toteutettu toiminta.¹⁰

Alun perin Suomen henkilötietolakiin oli sisällytetty aikaisemman lainsäädännön mukainen poikkeussäännös, joka sulki tiedotusvälineissä sellaisenaan julkaistut aineistot täysin henkilötietolain soveltamisen ulkopuolelle. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin totesi kuitenkin yksiselitteisesti, ettei tämän tyyppinen poikkeussäännös ole mahdollinen vaan **direktiiviä sovelletaan myös journalistisia tarkoituksia varten tapahtuvaan henkilötietojen käsittelyyn**. Jäsenmailla on kuitenkin mahdollisuus säätää ainoastaan journalistisia tarkoituksia varten toteutettua henkilötietojen käsittelyä varten **poikkeuksia tietyistä direktiivin luvuista, jos tämä on välttämätöntä yksityisyyttä koskevan oikeuden ja ilmaisunvapautta koskevien sääntöjen yhteensovittamisessa**.

Tämän päätöksen seurauksena kumottiin Suomen henkilötietolaissa ollut säännös, joka sulki tiedotusvälineissä sellaisenaan julkaistut painotuotteet henkilötietolain soveltamisen ulkopuolelle. Henkilötietolakiin sisältyy kuitenkin yhä edelleen laaja poikkeussäännös, jonka mukaan lakia sovelletaan ainoastaan rajoitetusti toimituksellista ilmaisua varten tapahtuvaan henkilötietojen käsittelyyn. (Hetil 2.4§). Rajoitus on säädetty henkilötietojen suojasta annetun direktiivin (41/95) 9 artiklan

⁹ KHO-A-6, 31.12.1996.

¹⁰ Asia C-73/07, Tietosuojavaltuutettu v Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy, kpl 60.

antaman mahdollisuuden puitteissa ja on täysin sen mukainen. Aviisista sanomalehtiaineistot luovutetaan sellaisenaan, jolloin aineistosta ei tapahdu tiettyyn henkilöön kohdistuvaa tietojen poimintaa ja edelleen luovutusta.

Arvioitaessa HetiL:n 2.4:n poikkeussäännöksen soveltumista Aviisin toimintaan merkityksellistä on toissijaisen käytön laatu: täyttääkö se lain poikkeussäännöksen soveltamisen edellytykset. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin on määritellyt journalistisen käytön tämän rajoitussäännöksen tulkinnan yhteydessä niin, että **se kattaa kaiken kansallisen lainsäädännön nojalla julkisista asiakirjoista tapahtuvan tietojen, mielipiteiden tai ajatusten ilmaisemisen yleisölle millä tahansa tiedonsiirron välineellä**. Tämä voi tapahtua myös muun kuin varsinaisen joukkotiedostusyrityksen toimesta.¹¹

Näin ollen voitaisiin katsoa, että **Aviisista tapahtuva sanomalehtiaineiston käyttö tutkimus- ja opetustarkoitukseen kuuluisi jo sinänsä henkilötietolain 2.4 §:n journalistista käyttöä koskevan rajoitussäännöksen piiriin**. Näin etenkin kun otetaan huomioon, että rajoitussäännöksen tarkoituksena on sananvapauden edistäminen ja tutkimuksen ja opetuksen katsotaan niin ikään kuuluvan sananvapauden piiriin oikeutena vastaanottaa tietoa. Se, ettei aineistoa välitetä rajoittamattomalle yleisölle, on henkilötietolainsäädännön näkökulmasta pelkästään myönteistä, etenkin kun tutkimus- ja opetuskäyttö joka tapauksessa kuuluvat myös sananvapauden turvaavan perusoikeussäännöksen alle.

Tällöin sanomalehtiaineiston jatkokäyttöön voitaisiin soveltaa HetiL:n toimituksellista käyttöä koskevaa rajoitussäännöstä. Kansalliskirjastolla on KultTL:iin perustuva oikeus käsitellä henkilötietoja ja luovuttaa niitä edelleen tutkimus- ja opetuskäyttöön. Tämä edellyttää, että aineisto luovutetaan sellaisenaan tarkasti rajattuun ja tietoturvalleeseen tutkimus- ja opetuskäyttöön. HetiL:n 32§:n mukaiseen tietoturvalleeseen palaamme tarkemmin jäljempänä. Rajanvedon kannalta on oleellista huomata, että KHO oikeuskäytäntö antaa olettaa, ettei aineiston päälle

¹¹ EYT, Tietosuojavaltuutettu v Satakunnan Markkinapörssi, kohta 61.

voitaisi laatia sisältöihin menevää yksittäisiä henkilötietoja sisältävää, yksittäisen asiakkaan pyynnöstä toteutettavaa hakupalvelua, mikäli käyttö nojaa tähän poikkeussäännökseen.¹² Mainitussa tapauksessa oli kyse verotietojen tekstiviestipalvelusta, joka käyttönä on hyvin eri tyyppinen Aviisi -palvelun käytön kanssa.

EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa vahvistetaan sananvapauden ja henkilötietojen suojan yhteen sovittamisen tärkeys. Asetuksen 80 artiklan mukaan jäsenmaiden on lainsäädännön avulla yhteen sovitettava asetuksen mukainen oikeus henkilötietojen suojaan toisaalta ja sanan- ja informaation vapaus toisaalta. Tämä koskee ennen kaikkea henkilötietojen käsittelyä journalistisiin tarkoituksiin sekä akateemisen, taiteellisen ja kirjallisen ilmaisun tarkoitukseen. (80.1 art.) Asetuksessa todetaan, että ottaen huomioon sananvapauden tärkeä asema demokraattisessa yhteiskunnassa, siihen liittyviä käsitteitä, niin kuin esimerkiksi journalismia, on tulkittava laajasti. (121 johtolause)

Asetuksessa edellytetään, että jäsenvaltiot säätävät journalististen tarkoitusten sekä akateemisen, taiteellisen ja kirjallisen ilmaisun hyväksi poikkeuksia eräistä keskeisistä asetuksen säännöksistä. Nämä ovat asetuksen II kappale (periaatteet), III kappale (tietosubjektin oikeudet), IV kappale (rekisterinpitäjä ja henkilötietojen käsittelijä), kappale V (henkilötietojen siirtäminen kolmansiin maihin tai kansainvälisiin organisaatioihin), kappale VI (riippumaton valvova elin), kappale VII (yhteistyö ja yhtenäinen soveltaminen) sekä kappale IX (erityisen tiedon käsittelemistapaukset). Näiden poikkeussäännösten edellytyksenä on, että ne ovat tarpeellisia henkilötietojen suoja koskevan oikeuden ja sanan- ja informaationvapauden yhteensovittamiseksi. (80.2 art.)

EU:n yleinen tietosuoja-asetus ei näyttäisi asettavan esteitä henkilötietolain 2.4:n soveltamiselle Aviisi -palveluun ja pikemminkin tukee tätä tulkintaa. Tämä riippuu tietenkin viime kädessä säännöksen kansallisesta soveltamisesta. Seuraavassa

¹² KHO 3154/1/05, 23.9.2009, s.72.

tarkastellaan kuitenkin vielä vaihtoehtoa, missä HetiL:n 2.4§ ei sovellettaisi Aviisin toimintaan vaan palveluun sovellettaisiin lakia täysimääräisesti.

5. AINEISTON KÄYTTÖ AVIISISTA ELLEI HENKILÖTIETOLAIN 2.4§:N POIKKEUSSÄÄNNÖSTÄ SOVELLETA

5.1. Yleisiä periaatteita

Mikäli Aviisi -palvelusta halutaan rakentaa laajempi enemmän sisällöllisiä hakuja ja eri sanomalehtiaineistojen yhteiskäytön mahdollistava palvelu tai jopa avata se kokonaan sellaisenaan suurelle yleisölle, henkilötietolain 2.4§:n poikkeussäännös ei välttämättä enää sovellu ja palvelun on noudatettava yleisiä KultTL:n lain, julkisuuslain ja henkilötietolain periaatteita soveltuvin osin ja toisiaan täydentäen. Seuraavassa tarkastellaan, miten palvelu voitaisiin rakentaa niiden pohjalta.

Julkisuuslain mukaan viranomaisen voi harkintansa perusteella luovuttaa sähköisessä muodossa olevasta asiakirjasta tiedon yksittäistapauksessa. (JulkL 16.2§) Talletettuja sanomalehtiä ei voida pitää henkilörekisterinä sinänsä, vaikka niihin sisältyykin henkilötietoja. Kyseessä ei ole niin sanottu strukturoitu henkilötietojen rekisteröintijärjestelmä henkilötietolain merkityksessä.¹³ Jos kuitenkin katsottaisiin, että sanomalehdet muodostaisivat Aviisiin sisältyvän hakutoiminnon kautta **henkilörekisterin, tietoja voitaisiin luovuttaa, jos luovutuksensaajalla on henkilötietolain mukaan oikeus tallettaa ja käyttää näitä henkilötietoja.** (JulkL16.3§)

Julkisuuslaissa on erikseen määrätty tietyt asiakirjakategoriat salassa pidettäviksi. Salassa pidettävien asiakirjojen luovutusmahdollisuus on tarkoin laissa rajattu.

¹³ Henkilötietolain mukaan henkilörekisterillä tarkoitetaan käyttötarkoituksensa vuoksi yhteenkuuluvista merkinnöistä muodostuvaa henkilötietoja sisältävää tietojoukkoa, jota käsitellään osin tai kokonaan automaattisen tietojenkäsittelyn avulla taikka joka on järjestetty kortistoksi, luetteloksi tai muulla näihin verrattavalla tavalla siten, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot voidaan löytää helposti ja kohtuuttomitta kustannuksitta (Hetil 3.1:3).

Yksittäistapauksessa salassa pidettävästä asiakirjasta voidaan antaa tietoja tieteellistä tutkimusta varten, jos on ilmeistä, ettei tiedon antaminen loukkaa niitä etuja, joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty. (JulKL 28§) Tämän lisäksi sovelletaan henkilötietolain ja mahdollisen rekisteri- tai sektorikohtaisen lain tutkimuskäyttöä koskevia säännöksiä.

Lähtökohtaisesti Aviisiin sisältyvän sanomalehtiaineiston ei voida olettaa sisältävän julkisuuslain perusteella salassa pidettävää tietoa. Kaikki tieto on jo aikoinaan julkaistu sanomalehdessä ja siinä vaiheessa on myös täytynyt ottaa huomioon lehdessä esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suoja. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että tietojen julkaisulla sinänsä ei ole merkitystä henkilötietolain soveltamisen suhteen vaan **henkilötietolakia sovelletaan myös julkaistuihin henkilötietoihin.**¹⁴ KultTL:ssa on lisäksi säädetty, että mikäli luovutus- tai tallettamisvelvollinen tietää, että tietojen antamista luovutettavasta tai talletettavasta aineistosta on laissa tai muuten rajoitettu, siitä on ilmoitettava luovutuksen tai tallettamisen yhteydessä. (KultTL 22§) Sanomalehtiaineistoon ei tyypillisesti sisälly tämän kaltaista tietoa.

Korkein hallinto-oikeus katsoi tapauksessa *Tietosuojavaltuutettu v Satakunnan Markkinapörssi*, että rikoslain 27 luvun 3 a §:ssä (908/1974) säädetty rangaistus yksityiselämän loukkaamisesta sille, joka ilman laillista oikeutta joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai muulla sen kaltaisella tavalla julkisesti levittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan, joka on omiaan aiheuttamaan hänelle vahinkoa tai kärsimystä, voidaan katsoa turvaavan henkilön yksityiselämän ja yksityisyyden suojan riittävällä tavalla.¹⁵

KultTL:n mukaan **Kansalliskirjastolla on velvollisuus säilyttää aineisto ja mahdollistaa sen käyttö ennen kaikkea tutkimustarkoituksiin.** Laista käy myös selkeästi esille, että aineiston **käyttö on mahdollista myös muihin yleiseltä kannalta tärkeisiin tarkoituksiin.** Ottaen huomioon opetustoimen tärkeä yhteiskunnallinen

¹⁴ CJEU kohta 48.

¹⁵ KHO s. 58.

tehtävä ja sen perustuslaillinen pohja sananvapaussääntelyn osana, voidaan katsoa, että aineiston käyttö opetuksessa voidaan tässä tapauksessa rinnastaa yhteiskunnalliselta merkitykseltään tutkimuskäyttöön. Käytön rajoitetun luonteen vuoksi sen ei voi katsoa aiheuttavan vaaraa aineistoon mahdollisesti sisältyvien tunnistettavien henkilöiden yksityisyyden suojalle. Tällöin käytön voidaan katsoa olevan HetiL:n 8.1(4):n **lakiin perustuvan julkisen tehtävän hoitamisen mukaista käyttöä**.

Julkisessa perus- ja jatko-opetuksessa tapahtuvan käytön voidaan katsoa olevan mahdollista myös direktiivin (95/46 EY) 7 artiklan 1. e kohdan perusteella jonka mukaan yksi henkilötietojen käsittelyn laillisuusperuste on **henkilötietojen käsittely yleistä etua koskevan tehtävän hoitamiseksi**.

5.2. EU:n yleisessä tietosuojasäätelyssä jäsenmaille annettu liikkumavara julkista etua palvelevassa arkistoinnissa

EU:n tietosuojasäätelyssä julkisessa intressissä tapahtuva arkistointi on asetettu erityisasemaan ja sen tarpeiden turvaamiseksi jäsenmailla on mahdollisuus säätää lailla poikkeuksia tiettyihin säätelysääntöihin, jotka koskevat muun muassa tietosubjektin tietoihin pääsyoikeuden rajoittamista (15 art.), tietosubjektin tietojen korjaamista koskevan oikeuden rajoittamista (16 art.), tietojen käsittelyn rajoittamista tietosubjektin pyynnöstä (17a art.) ja ilmoitusvelvollisuutta henkilötietojen korjaamisesta, poistamisesta tai käsittelyn rajoittamisesta (Art. 17b). Jäsenmaille annetaan myös oikeus rajoittaa tietosubjektin oikeutta saada itselleen omat tietonsa ja siirtää ne toiselle palveluntarjoajalle (18 art.) sekä oikeutta vastustaa itseään koskevien tietojen käsittelyä (19 art.). Edellytyksenä mahdollisesti säädettävien poikkeuksien sisällölle on, että ne ovat välttämättömiä arkistoinnin tarkoituksen saavuttamiseksi. (83.3 art.)

Asetus kuitenkin edellyttää, että julkisen etua palvelevaa arkistointia koskevassa säätelyssä turvataan tietosubjektin oikeudet ja vapaudet. Tämä voi tapahtua arkistoinnissa noudatettavien hallinnollisten ja teknologisten turvatoimien avulla.

Asetuksessa suositellaan henkilötietojen käsittelyä anonyymisti, mikäli se vain on mahdollista. Jos käsittely voi tapahtua pseudonymisoidun tiedon avulla, se hyväksytään myös yhdeksi tarpeellisista turvatoimista. (83.1)

5.3 Arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyn yleisiä periaatteita

Henkilötietolain mukaan henkilötietojen käsittely edellyttää joko suostumusta (8.1:1) tai lakisääteistä perustetta (HetiL 8.1:4). KultTL antaa tämän perustan Aviisiin puitteissa tapahtuvalle henkilötietojen käsittelylle. Tämän lisäksi HetiL:ssa on erikseen säädetty milloin henkilötietoa voidaan käsitellä tutkimustarkoitukseen ilman siinä esiintyvien henkilöiden suostumusta. (HetiL 14§)

Henkilötietolaissa on erikseen kielletty arkaluonteisten tietojen käsittely. Arkaluonteisia tietoja ovat tiedot, jotka kuvaavat tai ovat tarkoitettu kuvaamaan henkilön

- 1) rotua tai etnistä alkuperää;
- 2) henkilön yhteiskunnallista, poliittista tai uskonnollista vakaumusta tai ammattiliittoon kuulumista;
- 3) rikollista tekoa, rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta;
- 4) henkilön terveydentilaa, sairautta tai vammaisuutta taikka häneen kohdistettuja hoitotoimenpiteitä tai niihin verrattavia toimia;
- 5) henkilön seksuaalista suuntautumista tai käyttäytymistä; taikka
- 6) henkilön sosiaalihuollon tarvetta tai hänen saamiaan sosiaalihuollon palveluja, tukitoimia ja muita sosiaalihuollon etuuksia.

Aviisiin sisältyvään aineistoon voi liittyä arkaluonteisena pidettävää tietoa. Näitä tietoja voidaan lain mukaan käsitellä historialliseen ja tieteelliseen tutkimukseen laissa tarkemmin säädelyin edellytyksin (HetiL 12.1:6 ja 14§). Käsittely on myös mahdollista, mikäli henkilö on itse saattanut julkiseksi yhteiskunnallista, poliittista tai uskonnollista vakaumusta tai ammattiliittoon kuulumista koskevan tiedon (HetiL

12.1:2) . Tämä voisi koskea esimerkiksi sanomalehdissä esiintyviä haastatteluja ja muita vastaavia juttuja.

Henkilötietolain toimituksellista käyttöä koskevaa poikkeussäännöstä sovelletaan vain sanomalehtiaineistoon sisältyvien henkilötietojen käsittelyyn journalistista tarkoitusta varten. Aviisissa aineisto on KultTL:n perusteella tallennettu Kansalliskirjastoon (KultTL 2.1), josta sitä voidaan luovuttaa mm. tutkimuskäyttöön lain perusteella.(KultTL 22§) Riippuen siitä, miten Aviisin sisäinen hakutoiminto toteutetaan, kyseessä voi olla myös henkilötietojen käsittely silloin, kun esimerkiksi koko aineistosta voi hakea henkilön nimellä häneen liittyviä tietoja. Voidaan kuitenkin kysyä, voitaisiinko tämän tyyppistä hakumahdollisuutta pitää nykyaikana tavanmukaisena sanomalehden arkiston hyödyntämisenä.

5.3 Henkilötietojen luovutus Aviisista tutkimus- ja opetuskäyttöön

Mikäli katsotaan, että henkilöön kohdistuva hakutoiminto sulkee pois henkilötietolain 2.4:n poikkeussäännöksen soveltamisen, henkilötietojen luovutukseen sovelletaan lain yleisiä periaatteita. Henkilötiedot luovutetaan pääasiassa tutkimus- tai opetuskäyttöön KultTL:n tarkoituksen mukaisesti.

Henkilötietolain mukaan henkilötietojen toissijainen käyttö on joka tapauksessa mahdollista historiallista ja tieteellistä tutkimusta varten edellyttäen, että lain yleiset periaatteet käytölle toteutuvat. (HetiL 7§)¹⁶

Vastaavasti yleisessä tietosuojasetuksessa annetaan jäsenmaille mahdollisuus säätää erikseen asetuksen 83 artiklan asettamissa puitteissa (ks.yllä) tarvittavista poikkeuksista arkaluonteisten henkilötietojen käsittelyyn julkista etua palvelevassa arkistoinnissa. Tämä edellyttää kuitenkin, että **mahdolliset poikkeukset yleisperiaatteista ovat suhteessa tavoiteltavaan päämäärään ja kunnioittavat**

¹⁶ Tietosuojadirektiivin mukaan henkilötiedot täytyy kerätä tiettyä nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä myöhemmin saa käsitellä näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla. Myöhempää käsittelyä historian tutkimusta taikka tilastollisia tai tieteellisiä tarkoituksia varten ei pidetä yhteensopimattomana, sillä edellytyksellä, että jäsenvaltiot toteuttavat tarpeelliset suojoimet (Direktiivi 95/46 Art. 6.1(b))

tietosuojaan perusperiaatteita sekä sisältävät tarpeelliset ja täsmälliset turvamekanismit tietosubjektin perusoikeuksien ja intressien turvaamiseksi. (9.2(i) art.).

Henkilötietojen käytöstä tieteellistä tutkimusta varten ilman tutkittavien suostumusta on säädetty HetiL:n 14§:ssä. Säädöksen suora soveltaminen Aviisi - palveluun tuntuu kaukaa haetulta, koska kyseessä ei ole varsinaisten henkilörekistereiden tutkimuskäyttö vaan julkaistujen ja talletettujen sanomalehtiaineistojen opetus- ja tutkimuskäyttö. Alkuperäisen aineiston julkaisemiseen henkilötietolakia ei sovelleta muutenkaan kuin tietyiltä osin. Tästä riippumatta ja ottaen huomioon, että henkilöiden tunnistaminen digitaalisessa ympäristössä on huomattavasti helpompaa kuin aikaisemmin, voidaan katsoa, että HetiL:n 14§:ää voidaan soveltaa täydentävästi hyvän tiedonhallintatavan tueksi.

Tämä koskee ennen kaikkea sitä, että aineiston käyttö edellyttää asianmukaista tutkimussuunnitelmaa ja tutkimuksella on vastuullinen johtaja tai tutkimusryhmä. Vastaavasti opetuskäytöstä vastaa opettaja tai koulu. **Aineiston vastaanottaja sitoutuu käyttämään aineistoa tutkimussuunnitelman ja luovutus sopimuksen mukaisesti ja olemaan luovuttamatta aineistoa ulkopuoliselle.**¹⁷

Arvioitaessa Aviisista tapahtuvaa henkilötietojen käytöstä aiheutuvaa mahdollista haittaa sanomalehtiaineistossa esiintyvien kansalaisten yksityisyyden suojalle, on myös otettava huomioon aineistoon sisältyvien **aineistojen ikä**. EU:n yleistä

¹⁷ HetiL:n 14§:n mukaan henkilötietojen käsittely tutkimusta varten on mahdollista ilman suostumusta edellyttäen, että

- 1) tutkimusta ei voi suorittaa ilman henkilön yksilöintiä koskevia tietoja ja jos rekisteröityjen suostumusta ei tietojen suuren määrän, tietojen iän tai muun sellaisen syyn vuoksi ole mahdollista hankkia;
- 2) henkilörekisterin käyttö perustuu asianmukaiseen tutkimussuunnitelmaan ja tutkimuksella on vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä;
- 3) henkilörekisteriä käytetään ja siitä luovutetaan henkilötietoja vain historiallista tai tieteellistä tutkimusta varten sekä muutoinkin toimitaan niin, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille; sekä
- 4) henkilörekisteri hävitetään tai siirretään arkistoitavaksi tai sen tiedot muutetaan sellaiseen muotoon, ettei tiedon kohde ole niistä tunnistettavissa, kun henkilötiedot eivät enää ole tarpeen tutkimuksen suorittamiseksi tai sen tulosten asianmukaisuuden varmistamiseksi.

tietosuoja-asetusta ei sovelleta lainkaan kuolleisiin henkilöihin ja Suomenkin nykyistä henkilötietolakia sovelletaan kuolleisiin ainoastaan suhteessa siihen haittaan, mitä niiden käsittely voi aiheuttaa elossa oleville henkilöille.

Henkilötietolaissa todetaan lisäksi, että arkistolaitoksen tai siihen verrattavan arkiston on luovuttaessaan henkilötietoja yksityisistä henkilörekistereistä otettava huomioon, mitä henkilötietolaissa säädetään henkilötietojen käsittelystä ja luovuttamisesta, jollei se henkilörekisteriin talletettujen tietojen ikä ja laatu huomioon ottaen ole rekisteröityjen yksityisyyden suojan vuoksi ilmeisen tarpeeton. (Hetil 35§.1) Vaikka Aviisiin sisältyvä aineisto ei uudemmalta osaltaan välttämättä lankeakaan tämän säännöksen soveltamisalan alle, puhuu se kuitenkin sen puolesta, että aineistoa voisi käyttää KultTL:n mukaisesti luovutettavaan rajoitettuun tutkimus- ja opetuskäyttöön. Tämä edellyttää korkean tietoturvatason omaavan käyttö- ja sopimusympäristön olemassaoloa. **Aviisin kaltaisen tiukan rajoitetun käytön ei voida katsoa aiheuttavan uhkaa sanomalehtiaineistoihin sisältyvien yksittäisten ihmisten henkilötietojen suojalle.**

6. Oikeus tulla unohdetuksi ja oikeus korjata itseään koskevia henkilötietoja Aviisissa

Digitoitujen sanomalehtiarkistojen avaaminen laajempaan käyttöön avaa mahdollisuuden sille, että tiettyä henkilöä koskevat arkaluonteiset tiedot tulevat uudelleen ajankohtaiseksi, kun ne voidaan hakukoneella yhdistää muihin kyseistä henkilöä tarkoittaviin tietoihin. CJEU on tapauksessa *Google v Agencial Espanola de Protection de Datos ja Mario Costeja Gonzalez* todennut, että yksittäisellä kansalaisella on oikeus saada arkaluonteiset henkilötietonsa pois internetin hakukoneen indeksoinnista, jos **ne eivät enää ole ajankohtaisia ja ovat omiaan aiheuttamaan suurempaa haittaa kyseiselle kansalaiselle kuin suurelle yleisölle tai hakukoneyhtiölle on haittaa niiden poistamisesta.**¹⁸

¹⁸ CJEU asia C-131/12, 13.5.2014.

Italiassa korkein oikeus on puolestaan todennut, että digitoitujen sanomalehtiarkistojen pitäminen on sinänsä laillista ja arkistot voivat olla avoimia myös internetin välityksellä edellyttäen, että on olemassa yleinen etu uutisten saataville saattamisella historiallisista, opetuksellisista ja kulttuurillisista syistä. Samasta syystä tuomioistuin kuitenkin edellyttää, että yksittäisellä kansalaisella on oikeus saada itseänsä koskevat uutiset ajan tasalle, jolloin arkiston pitäjän velvoitteena on laatia järjestelmä, jossa alkuperäiseen uutiseen liitetään ajantasainen lisäys asian nykytilanteesta.¹⁹ Tuomioistuimen mukaan kansalaisella on oikeus tulla unohdetuksi. Tällä tarkoitetaan kansalaisen oikeutta määrätä omien henkilötietojensa käytöstä, mikä voi pitää sisällään kansalaisen oikeuden saada tietonsa korjattua ja saatettua ajan tasalle. Tuomion jälkeen Italian tietosuojaviranomainen on edellyttänyt sanomalehtiarkistojen ajan tasalla pitämistä tuomiosta ilmenevällä tavalla.

Suomen henkilötietolaissa ei ole yleistä oikeutta tulla unohdetuksi ja molemmat yllä mainitut tapaukset eroavat ratkaisevassa mielessä Aviisista siinä, että niissä henkilötietoja sisältävä aineisto oli avoimesti saatavilla internetissä, jolloin yksittäiselle henkilölle tästä mahdollisesti aiheutuva haitta on moninkertainen verrattuna Aviisin kaltaiseen suljettuun käyttöympäristöön.

Sen sijaan myös Aviisin kannalta on syytä ottaa huomioon EU:n tuomioistuimen toteama, että kansalaisella voi olla oikeus EU:n perusoikeuskirjan 7 (yksityisyyden suoja) ja 8 (henkilötietojen suoja) artiklan nojalla vaatia, ettei kyseessä olevia tietoja aseteta enää suuren yleisön saataville sisällyttämällä niitä hakutulosten luetteloon. Tuomioistuin toteaa, että **kansalaisen yksityisyyden ja henkilötietojen suoja syrjäyttävät sekä hakukoneen ylläpitäjän taloudellisen intressin että suuren yleisön intressit löytää mainitut tiedot tehdessään haun rekisteröidyn nimellä**. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkansa, jos haun kohteena olevalla henkilöllä on julkisuudessa sellainen asema, että voidaan katsoa, että suuren yleisön intressi saada pääsy hänen

¹⁹ Italian Cour de Cassation, asia No. 5525/2012.

tietoihinsa on ensisijainen.²⁰

EU:n tuomioistuin painottaa ratkaisussaan tietojen arkaluonteisuutta rekisteröidyn yksityiselämän kannalta ja sitä, että ilmoitukset on julkaistu alkujaan 16 vuotta sitten. Tuomioistuimen mukaan rekisteröidyillä on perustellusti oikeus siihen, ettei noita tietoja liitetä hakutuloksissa enää hänen nimeensä. Tuomioistuin ottaa ratkaisussaan huomioon myös sen, **ettei tapauksessa näytä olevan olemassa erityisiä syitä, jotka oikeuttavat yleisön ensisijaisen intressin saada kyseiset tiedot saataviinsa tällaisen haun yhteydessä.**²¹

On äärimmäisen epätodennäköistä, että yksittäisen kansalaisen oikeutta unohdukseen ja saada tietonsa korjatuksi ajan tasalle, voitaisiin tulkita samalla tavoin Aviisin yhteydessä kuin *Google v Spain* tapauksessa. Teoriassa ja ottaen huomioon viimeaikaisen EU:n tuomioistuimen oikeuskäytäntö, joka on painottanut EU:n perusoikeuskirjan säännöksiä kansalaisten oikeudesta yksityisyyteen ja ensimmäistä kertaa itsenäisenä perusoikeutena tunnustettua henkilötietojen suojaa, on mahdollista, että samantyyppistä argumentaatiota voidaan käyttää myös Aviisin yhteydessä. Tämä voisi olla mahdollista etenkin silloin, jos Aviisissa mahdollistetaan yli kaikkien aineistojen menevä hakupalvelu, jolloin se antaisi hyvin kattavan kuvan tietyn aikakauden tiedonvälityksestä ja haun kohteena olevien henkilöiden asemasta siinä. Tällöinkin on kuitenkin otettava huomioon, että haun tulosten käyttö olisi rajoitettu tutkimukseen ja opetukseen, jolloin tutkimuksen ja opetuksen intressit todennäköisesti ohittaisivat yksittäisen kansalaisen vaateen hakutietojensa piilottamisesta.

Suomen laissa ei ole täysimääräisesti toteutettu kansalaisten oikeutta henkilötietojensa poistamiseen vaan on pitäydytty direktiivin edellyttämässä minimissä. Tässä yhteydessä on kuitenkin otettava huomioon, että tietosuojadirektiivin mukaan henkilötietojen on oltava täsmällisiä ja tarvittaessa päivitettyjä. Rekisterinpitäjän on tehtävä kaikki mahdollinen sen varmistamiseksi,

²⁰ CJEU *Google v Spain*, kohta 97.

²¹ *Ibid.* kohta 98.

että niihin tarkoituksiin nähden virheelliset tai puutteelliset tiedot, joita varten tiedot kerättiin tai joissa niitä myöhemmin käsitellään, poistetaan tai oikaistaan.²²

EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa on oikeus tulla unohdetuksi toteutettu **tietosubjektin oikeutena saada tietonsa pois pyyhittyä** (right to erasure 17 art.)²³ Säännöstä ei kuitenkaan sovelleta, mikäli henkilötietojen käsittely on tarpeellista sananvapauden ja tiedon vastaanottamisen vapautta koskevan oikeuden harjoittamiseksi.(17.3(a)) Säännöstä ei myös tarvitse soveltaa, mikäli sen soveltaminen tekisi tyhjäksi julkista etua palvelevan arkistoinnin tarkoituksen tietosuoja-asetuksen 83.1:n asettamissa, tietosubjektin oikeuksien turvaamiseksi toteutetuissa puitteissa. (17.3(d))

²² Direktiivi 95/46) Art. 6.1.(d)

²³ 17 artiklan mukaan

1. The data subject shall have the right to obtain from the controller the erasure of personal data concerning him or her without undue delay and the controller shall have the obligation to erase personal data without undue delay where one of the following grounds applies:

- (a) the data are no longer necessary in relation to the purposes for which they were collected or otherwise processed;
- (b) the data subject withdraws consent on which the processing is based according to point (a) of Article 6(1), or point (a) of Article 9(2), and where there is no other legal ground for the processing of the data;
- (c) the data subject objects to the processing of personal data pursuant to Article 19(1) and there are no overriding legitimate grounds for the processing, or the data subject objects to the processing of personal data pursuant to Article 19(2);
- (d) they have been unlawfully processed;
- (e) the data have to be erased for compliance with a legal obligation in Union or Member State law to which the controller is subject;
- (f) the data have been collected in relation to the offering of information society services referred to in Article 8(1).

2. Where the controller has made the personal data public and is obliged pursuant to paragraph 1 to erase the data, the controller, taking account of available technology and the cost of implementation, shall take reasonable steps, including technical measures, to inform controllers which are processing the data, that the data subject has requested the erasure by such controllers of any links to, or copy or replication of that personal data.

7. KÄYTTÖYMPÄRISTÖN TEKNISEEN TOTEUTUKSEEN LIITTYVÄT TIETOSUOJANÄKÖKOHDAT

7.1 Aviisi -palvelun tietoturvavelvoite

Henkilötietolain 32§:n mukaan henkilötiedot on aina suojattava teknisesti ja organisatorisesti siten, ettei

- 1) niihin ole asiatonta pääsyä; eikä
- 2) niitä vahingossa tai laittomasti hävitetä, muuteta, luovuteta, siirretä tai muuten käsitellä laittomasti.

Laadittaessa teknisesti suojattua henkilötietojen käsittely-ympäristöä laki antaa mahdollisuuden ottaa huomioon toimenpiteiden aiheuttamat kustannukset, käsiteltävien tietojen laadun, määrän ja iän sekä käsittelyn merkityksen yksityisyyden suojan kannalta suhteessa tarjolla olevien teknisten suojausmahdollisuuksien soveltamisessa.(Hetil 32§)

Tämä säännös koskee myös Aviisi -palvelua, ja on ehdoton edellytys myös henkilötietolain 2.4§:n poikkeussäännöksen soveltamiselle. **Säännöstä on sovellettava kautta linjan kaikkeen henkilötietojen käsittelyyn.** Aviisiin sisältyvät aineistot on näin ollen suojattava asianmukaisesti ottaen huomioon Aviisi -palvelussa oleviin sanomalehtiaineistoihin sisältyvän tiedon ikä, laatu ja käyttötarkoitus. Teknistä suojausta tukemaan on laadittava pitävät sopimusmekanismit varmistamaan, että **loppukäyttäjät sitoutuvat käyttämään aineistoa käyttöehtojen mukaisesti.**

Kansalliskirjaston arkistointivelvollisuuden toteuttaminen edellyttää jo sinänsä, että tiedot on ehdottomasti suojattava ja turvattava vahingossa tai tahallisesti tapahtuvan hävittämisen varalta. Tietosuojavaltuutettu puolestaan valvoo, että tiedot on suojattu lain edellyttämällä asianmukaisella tavalla (Hetil 39.3§)

EU:n yleisessä tietosuojasetuksessa on yksityiskohtaiset tietoturvaan koskevat säännökset (30 art.), minkä lisäksi jäsenmailla on mahdollisuus säätää kansallisella tasolla julkista etua palvelevaa arkistointia ja tieteellistä ja historiallista tutkimusta koskevista tietosubjektin oikeuksien turvaamiseksi tarpeellisista organisatorisista ja teknisistä suojaamismenetelmistä. (Art. 83).

7.2 Tietoturvaan tukeva sopimusrakenne

Kun Aviisista luovutetaan aineistoja tutkimus- ja opetuskäyttöön tämä edellyttää turvallisen teknisen käyttöympäristön lisäksi myös vedenpitävää sopimusratkaisua, jossa loppukäytöstä vastuullinen henkilö takaa, ettei luovuta tai jaa aineistoja eteenpäin. Sopimus solmitaan tutkimuksesta vastaavan henkilön kanssa. Opetustoimessa sopimus laaditaan koulun rehtorin kanssa. Näissä sopimuksissa käytöstä vastaava henkilö sitoutuu käyttämään aineistoa sopimusehtojen mukaisesti.

Aineiston käyttö yksityistä henkilöä koskevaan päätöksentekoon on nimenomaisesti kielletty henkilötietolaissa ja EU:n tietosuojadirektiivissä (Hetil 31§ ja direktiivi 15 artikla). Tämä on hyvä ottaa huomioon myös aineiston luovutussopimuksissa. Tietosuojasetuksessa on vielä näitä laajempi säännös, joka kieltää automaattisen henkilötietojen käsittelyn tuloksena tehtävän tietosubjektia koskevan arvioinnin tai päätöksenteon, jolla on oikeudellisia tai muita merkittäviä seuraamuksia tietosubjektilla. Tämä koskee myös tietosubjektin profilointia automaattisen henkilötietojen käsittelyn, esimerkiksi verkkopalvelujen käytön, pohjalta. (20 art.)

7.3 Rekisteriseloste

Kansalliskirjasto laatii Aviisia -palvelua koskevan rekisteriselosteen, josta käy ilmi soveltuvien osien henkilötietolain 10 §:n edellyttämät seikat:

- 1) rekisterinpitäjän tai tämän edustajan nimi ja yhteystiedot;
- 2) henkilötietojen käsittelyn tarkoitus;
- 3) kuvaus Aviisiin sisältyvästä aineistosta;

- 4) mihin tietoja säännönmukaisesti luovutetaan; sekä
- 5) kuvaus rekisterin suojauksen periaatteista.

8. YHTEENVETO

Aviisi -palvelusta luovutetaan digitoituja sanomalehtiä tutkimus- ja opetuskäyttöön sellaisenaan. Palveluun sisältyy hakupalvelu. Sanoma- ja aikakauslehtiaineistojen luovutuksessa edelleen käytettäväksi tutkimukseen ja opetukseen tapahtuu henkilötietojen käsittelyä henkilötietojen henkilötietolain merkityksessä. Kansalliskirjastolla Aviisin ylläpitäjänä on oikeus käsitellä henkilötietoja julkisen tehtävänsä mukaisesti, joka on määritelty KultTL:ssa. Yksi keskeisistä tehtävistä on lain mukaan aineistojen säilyttäminen ja luovutus tutkimuskäyttöön.

Henkilötietolain mukaan henkilötietojen käsittelyyn journalistisiin tarkoituksiin sovelletaan henkilötietolakia vain tietyiltä osin. Jos katsotaan, että sanomalehti- ja aikakauslehtiaineistojen luovutus Aviisista on aineistojen journalistista uudelleenkäyttöä, käytön voi katsoa sisältyvän henkilötietolain 2.4§:n rajoitussäännöksen piiriin, jolloin riittävänä pidetään, että aineistojen luovutus ja käyttö tapahtuu tietoturvallisissa olosuhteisissa ja tietosuojaviranomaisten valvonnassa.

Jos katsotaan, ettei Aviisista tapahtuvaa käyttöä voida pitää journalistisena käyttönä, siihen sovelletaan henkilötietolain yleisiä periaatteita täysimääräisesti. Kansalliskirjaston oikeus käsitellä aineistoon sisältyviä henkilötietoja määräytyy KultTL:n mukaisesti, johon sisältyy myös oikeus luovuttaa aineistoja tutkimuskäyttöön ja muuhun vastaavaan kansalaisten tiedonhankintaan, johon opetuskäytön voidaan katsoa kuuluvan. Kansalliskirjasto on aineistojen rekisterinpitäjä. Kansalliskirjasto vastaa, että aineiston käyttöympäristössä noudatetaan asianmukaista tietoturvaa, käyttö kuvaillaan yksityiskohtaisesti rekisteriselosteessa ja aineistojen säilytys ja käyttö tapahtuu muutenkin lain edellyttämän hyvän tiedonhallintatavan mukaisesti.

Uudessa EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa annetaan jäsenmaille mahdollisuus säätää tietyistä poikkeuksista yleisiin asetuksen periaatteisiin julkisen edun nimissä tapahtuvan arkistointitoiminnan hyväksi. Muun muassa asetuksen säännöstä, jonka nojalla tietosubjektilla on oikeus saada tietonsa pois pyyhittyä (oikeus tulla unohdetuksi) tietyin perustein, sovelletaan vain rajoitetusti julkista etua palvelevan arkistoinnin yhteydessä. Tulevaisuus näyttää, minkälaiseksi Suomessa yleistä etua palvelevan arkistoinnin tietosuojasäännökset tulevat muodostumaan.

Tämän selvityksen lähtökohtana on ollut, että aineistot luovutetaan sellaisenaan ainoastaan tutkimus- ja opetuskäyttöön. Yksittäisillä kansalaisilla on mahdollisuus tutustua aineistoihin kirjastojen asiakastyöpisteissä. Aineistot eivät ole avoimesti saatavissa internetissä eivätkä ne siten ole yleisten hakukoneiden indeksoitavissa. Nämä rajoitukset huomioon ottaen Aviisi -palvelun toteuttaminen on mahdollista nykyisen henkilötietolainsäädännön puitteissa ja sen edellytysten mukaisesti. Jos käyttöä halutaan laajentaa esimerkiksi niin, että aineistot ovat saatavilla yleisölle avoimessa internetissä, käyttöön liittyvät tietosuojakysymykset on arvioitava uudelleen.